

МОДУС ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРОМ ФАКТОРИНГУ

MODUS OF PERFORMING OBLIGATIONS UNDER THE FACTORING AGREEMENT

Лазовський О.В., аспірант
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національна академія наук України
orcid.org/0009-0008-8665-4457

Стаття присвячена комплексному дослідженню виконання договору факторингу як ключової стадії розвитку договірних правовідносин, під час якої відбувається фактична реалізація сторонами наданих їм прав і покладених на них обов'язків. Наголошено, що саме виконання забезпечує досягнення правової мети факторингу – фінансування клієнта під відступлення дійсної та документально підтвердженої грошової вимоги, а також гарантує стабільність та передбачуваність обороту. Встановлено, що з огляду на поєднання загальних положень цивільного права та спеціального регулювання у сфері фінансових послуг, виконання договору факторингу характеризується більш високим рівнем нормативної впорядкованості поведінки учасників договірних правовідносин. Особливу увагу присвячено розкриттю змісту категорії модусу виконання договору факторингу, яка трактується як система параметрів, що відображає встановлені законом або договором порядок, спосіб та послідовність вчинення клієнтом, фактором та боржником дій, необхідних для належного виконання опосередкованих договором зобов'язань у відповідності до таких елементів, як суб'єкти, предмет, спосіб, місце та строк виконання. Останні, своєю чергою, слугують інструментом конкретизації механізму реалізації прав і обов'язків суб'єктів договору, що забезпечує узгодженість їх поведінки у процесі виконання зобов'язань та досягнення мети договору факторингу.

Проведено аналіз кожного з елементів модусу виконання зобов'язань за договором факторингу. Зокрема, у контексті суб'єктів виконання встановлено, що належне здійснення дій за договором факторингу потребує особистої участі його учасників – фактора, клієнта та боржника, оскільки характер їхніх обов'язків, заснований на відступленні грошової вимоги та наданні фінансової послуги, зумовлює тісний зв'язок між правовим статусом кожного з них та можливістю належної реалізації договірних функцій. Підкреслено, що особисте виконання зобов'язань є обумовленою специфікою договору факторингу необхідністю, адже саме клієнт володіє інформацією і документами щодо відступлюваної вимоги, фактор забезпечує фінансування та супровід здійснення прав вимоги, а боржник виконує грошовий обов'язок на користь нового кредитора. Доведено, що належне виконання є не лише критерієм правомірності поведінки сторін, а й найбільш бажаною підставою припинення договору факторингу, оскільки забезпечує повне та гармонійне завершення договірних зв'язків.

Ключові слова: цивільно-правовий договір, договірні правовідносини, послуга, факторинг, виконання договору, предмет виконання, суб'єкт виконання, строк виконання, місце виконання, припинення договору.

The article is devoted to a comprehensive study of the performance of a factoring agreement as a key stage in the development of a contractual legal relationship, during which the parties actually implement the rights granted to them and the obligations imposed on them. It is emphasized that performance itself ensures the achievement of the legal purpose of factoring – financing the client in exchange for the assignment of a valid and properly documented monetary claim – as well as guarantees stability and predictability of commercial circulation. It is established that, given the combination of general civil law provisions and special regulation in the sphere of financial services, the performance of a factoring agreement is characterized by a higher level of normative ordering of the parties' conduct. Special attention is devoted to revealing the content of the category of the modus of performing a factoring agreement, which is interpreted as a system of parameters reflecting the procedure, method, and sequence of actions performed by the client, the factor, and the debtor that are necessary for proper fulfilment of the obligations mediated by the agreement, in accordance with such elements as the subjects, object, method, place, and time of performance. These elements serve as instruments for specifying the mechanism for implementing the rights and obligations of the parties, ensuring consistency of their conduct in the course of performance and achievement of the purpose of the factoring agreement. Each element of the modus of performance is analysed. In particular, regarding the subjects of performance, it is established that proper actions under a factoring agreement require the personal participation of the factor, the client, and the debtor, since the nature of their obligations based on assignment of a monetary claim and provision of a financial service creates a close link between their legal status and the possibility of properly realizing contractual functions. It is stressed that personal performance is required due to the specificity of factoring: the client possesses the information and documents regarding the assigned claim, the factor provides financing and support for exercising the claim, and the debtor fulfils the monetary obligation to the new creditor. It is proven that proper performance is not only a criterion of lawful conduct of the parties but also the most desirable ground for terminating the factoring agreement, as it ensures complete and harmonious completion of the contractual relationship.

Key words: civil law contract, contractual legal relations, service, factoring, contract performance, subject of performance, performing party, time of performance, place of performance, termination of the agreement.

Центральною стадією динаміки будь-якого договірних правовідносин є виконання зобов'язань, адже саме на цьому етапі має місце безпосередня реалізація сторонами належних їм за договором прав та обов'язків, що за сприятливого перебігу має своїм наслідком досягнення правової мети договору. Як зазначає І. С. Лукасевич-Крутник, виконання є динамічною стадією розвитку зобов'язання, від якої значною мірою залежить ефективність механізму реалізації законних прав та інтересів суб'єктів зобов'язань. Належне виконання зобов'язань з надання послуг належить до загальних підстав, що припиняють дію договору (ст. 599 ЦК) [1, с. 292]. Н. В. Федорченко зауважує, що в цивілістичній літературі виконання договірних зобов'язань розглядається в декількох значеннях, а саме як: а) інститут; б) кінцевий наслідок (результат) здійс-

нення цивільних прав і обов'язків сторін, що є, зокрема, підставою припинення зобов'язання (ст. 599 ЦК); в) процес, що полягає у вчиненні сторонами діянь, спрямованих на досягнення обумовленого договором правового результату; г) мета зобов'язання. На думку вченої, «визначення сутності виконання зобов'язання саме як сукупності вчинюваних сторонами діянь, спрямованих на досягнення обумовленого договором результату, є принциповим для правильного розуміння договірної динаміки, зокрема її змін, зумовлених порушенням зобов'язання. Це підтверджується і змістом ст. 509 ЦК України, за якою виконання може виявлятися як у вчиненні дій, так і в утриманні від їх вчинення» [2, с. 270].

З урахуванням зазначеного, дослідники до ознак, що характеризують суть виконання договірних зобов'язань,

відносять наступні: а) виконання зобов'язання є сукупністю фактичних та/або юридичних дій сторін зобов'язання (рідше – утримання від вчинення дій); б) виконання зобов'язання спрямоване на досягнення економічної і юридичної мети зобов'язання (його результату) шляхом реалізації (здійснення) суб'єктивних прав і обов'язків сторін зобов'язання [3, с. 208–209]. Крім того, виходячи з аналізу Глави 48 ЦК України, присвяченої регулюванню правовідносин щодо виконання цивільно-правових зобов'язань, вбачається, що ще однією важливою ознакою цієї стадії динаміки договірної правовідносини є високий рівень нормативної упорядкованості процесу виконання зобов'язань, що знаходить свій прояв у необхідності чіткого дотримання учасниками правовідносини правил та меж виконання договірних зобов'язань, передбачених не лише договором, а й імперативними законодавчими вимогами, що спрямовано на забезпечення стабільності цивільного обігу, а також передбачуваності результатів реалізації договірних прав і обов'язків.

Вказане є особливо актуальним для виконання договору факторингу як різновиду договорів про надання фінансових послуг, що характеризується підвищеним у порівнянні з іншими договірними конструкціями рівнем контролю й нагляду з боку держави та, своєю чергою, вимагає суворого дотримання не лише загальних норм ЦК України щодо виконання зобов'язань і договорів про надання послуг, а й положень спеціального законодавства, зокрема, Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» і Закону України «Про факторинг». Отже, під виконанням договору факторингу як центральної стадії його динаміки пропонуємо розуміти процес вчинення фактором, клієнтом і боржником дій, спрямованих на реалізацію належних їм за договором прав і обов'язків з метою досягнення бажаного правового результату у вигляді фінансування клієнта під відступлення права грошової вимоги, що характеризується упорядкованістю, послідовністю та структурованістю. При цьому під упорядкованістю слід розуміти нормативну та договірну регламентованість процесу виконання суб'єктами факторингового правовідносини зобов'язань, під послідовністю – вчинення суб'єктами взаємопов'язаних дій у визначеному законом або договором логічному та хронологічному порядку, а під структурованістю – наявність внутрішньої структури процесу виконання, що традиційно включає в себе такі складові, як принципи, умови виконання та елементи виконання [1, с. 297].

Щодо елементів виконання договору факторингу зауважимо, що традиційно дослідники відносять до них такі категорії, як суб'єкти виконання зобов'язання, предмет та спосіб виконання, місце виконання зобов'язання, а також строк (термін) виконання [1, с. 302], які у своїй сукупності розглядаються також і як елементи модусу виконання договірної зобов'язання [4, с. 133; 5, с. 33]. В цілому модус виконання є важливою характеристикою процесу виконання будь-якого цивільно-правового договору, яка, на переконання І. Утехіна, вказує на те, «яким чином та в якому порядку мають виконуватись ті чи інші зобов'язання» [6]. Тобто категорія «модус виконання» відображає встановлені законом або договором порядок, спосіб та послідовність вчинення клієнтом, фактором та боржником дій, необхідних для належного виконання опосередкованих договором зобов'язань у відповідності до таких елементів, як суб'єкти, предмет, спосіб, місце та строк виконання. Останні, своєю чергою, слугують інструментом конкретизації механізму реалізації прав і обов'язків суб'єктів договору, що забезпечує узгодженість їх поведінки у процесі виконання зобов'язань та досягнення мети договору факторингу.

У цьому контексті вбачаємо за доцільне проаналізувати окремі елементи модусу виконання зобов'язань за договором факторингу, серед яких чільне місце тради-

ційно займають суб'єкти виконання. За загальним правилом, закріпленим у ч. 1 ст. 527 ЦК України, зобов'язання повинні виконуватись боржником особисто, якщо інше не встановлено договором чи законом або не впливає із суті зобов'язань чи звичаїв ділового обороту. Це ж стосується і прийняття виконання з боку кредитора. Отже, із позицій досліджуваної договірної конструкції зобов'язання щодо передачі грошових коштів у розпорядження клієнта, а також виконання інших передбачених договором та законом обов'язків повинно здійснюватися особисто фактором. Зазначена теза посилюється положенням ст. 902 ЦК України, за якою фактор як виконавець повинен надати фінансову послугу особисто, крім випадків, коли договором факторингу передбачена можливість фактора перекласти виконання свого грошового обов'язку на іншу особу, залишаючись відповідальним за порушення договору. Водночас, як зазначив у одній з постанов Верховний Суд, «при покладенні на іншу особу виконання договору про надання послуг не відбувається виникнення обов'язку в іншій особі. Зрозуміло, що покладення виконання на іншу особу не робить її стороною в зобов'язанні, яке виникло на підставі договору про надання послуг, та не створює для неї жодних прав і обов'язків. По своїй суті дії іншої особи з виконання договору про надання послуг є діями самого виконавця. При цьому виконавець залишається стороною зобов'язання, яке виникло на підставі договору про надання послуг» [7].

Отже, екстраполюючи вказане на досліджувані договірні правовідносини, робимо висновок про те, що в силу відсутності спеціальних застережень, які б унеможливили застосування положень ч. 2 ст. 902 ЦК України до виконання факторингових зобов'язань, за загальним правилом, належним виконавцем за договором факторингу слід вважати фактора, який зобов'язаний виконати покладені на нього за договором зобов'язання особисто, крім випадків, коли договором факторингу передбачена можливість перекласти виконання своїх зобов'язань на іншу особу, яка при цьому: 1) повинна бути фінансовою установою та мати право відповідно до закону здійснювати факторингові операції на підставі ліцензії; 2) не набуває статусу сторони договору факторингу, а також жодних прав і обов'язків фактора; 3) не несе відповідальності перед клієнтом за неналежне виконання делегованих фактором обов'язків.

Щодо виконання зобов'язань з боку клієнта, то, виходячи з положень ст. 527 ЦК України, очевидно, що він, так само як і фактор, повинен здійснювати передбачені договором дії особисто. При цьому вважаємо, що покладення клієнтом виконання його обов'язків за договором на іншу особу в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 528 ЦК України, є недопустимим, виходячи із суті факторингового зобов'язання, яке полягає в тому, що саме клієнт є первісним кредитором за базовим договором, який володіє повною інформацією про зміст вимоги, що відступається, підстави її виникнення, а також має в розпорядженні документи, що підтверджують її дійсність. На наш погляд, ці обставини роблять особисте виконання клієнтом своїх обов'язків за договором факторингу необхідною умовою його належного виконання.

Стосовно виконання грошового зобов'язання за відступленою грошовою вимогою, вбачається, що таке виконання з боку боржника як учасника факторингових правовідносин підпорядковується загальним правилам, визначеним Главою 48 ЦК України, зокрема: 1) положенням ч. 1 ст. 527 ЦК України, за якою боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок особисто; 2) положенням ч. 1 ст. 528 ЦК України, за якою виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог законодавства або суті зобов'язання не випливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто [8]. Останнє підтверджується й позицією вищих

судових інстанцій, які наголошують, що підставою для виконання третьою особою зобов'язань за боржника є покладення на цю особу зобов'язання боржником як за власною ініціативою, так і за попередньою домовленістю. Таке покладання виконання зобов'язань відповідно ч. 1 ст. 528 ЦК України є обов'язковим для прийняття кредитором як належного виконання зобов'язань [9]. При цьому у випадку покладення боржником виконання зобов'язання на третю особу кредитор не може відмовитися від його прийняття, «оскільки презюмується, що кредиторів байдуже, хто виконає зобов'язання на його користь» [10]. Виходячи із зазначеного, робимо висновок, що, за загальним правилом, боржник як учасник факторингових правовідносин повинен виконати своє грошове зобов'язання перед фактором особисто, проте, виходячи зі специфіки останнього, таке виконання може бути покладене боржником на третю особу за умови, що це не суперечить умовам договору факторингу. Вказане пояснюється тим, що, оскільки предметом зобов'язання є сплата грошових коштів, його виконання третьою особою не впливає на досягнення правової мети досліджуваного договору та не порушує майнових інтересів фактора як нового кредитора, адже для останнього ключовим є надходження коштів у відповідному розмірі та у визначений строк, а не особа платника.

У контексті такого елементу модулу належного виконання договору факторингу, як суб'єкти виконання, на наш погляд, особливо важливим є виконання не лише належним суб'єктом, а й на користь належного суб'єкта. При цьому, якщо необхідність виконання зобов'язань клієнта та фактора на користь одне одного не викликає сумнівів, то в частині виконання грошового зобов'язання боржником виникають певні нюанси, які вбачаються з аналізу Закону України «Про факторинг». Так, з огляду на те, що в основу договору факторингу покладено механізм відступлення права вимоги, цілком очевидною є потреба у виконанні боржником грошового зобов'язання на користь фактора, який набув статусу нового кредитора після відступлення йому відповідної грошової вимоги. Разом з тим, аналіз положень ст. 22 Закону України «Про факторинг» свідчить про те, що обов'язок боржника щодо сплати грошової суми на користь фактора виникає лише у випадку чіткого дотримання фактором низки умов, серед яких: 1) проведення реєстрації відступлення права грошової вимоги в Реєстрі; 2) повідомлення боржника впродовж трьох робочих днів після реєстрації про відступлення клієнтом права грошової вимоги фактору, здійснене у відповідності до ст. 20 Закону України «Про факторинг»; 3) у випадку отримання запиту з боку боржника надання йому засвідчених фактором копій документів про відступлення права грошової вимоги фактору протягом десяти календарних днів з дня повідомлення. У випадку недотримання фактором цих умов виконання боржником грошової вимоги на користь клієнта вважатиметься належним.

Щодо решти елементів модулу виконання зобов'язань за договором факторингу, то їх особливості полягають в наступному:

1) предметом виконання з боку фактора є послуга з передачі клієнтові грошових коштів у розмірі та в порядку, визначених договором; з боку клієнта – право дійсної та документально підтвердженої грошової вимоги до боржника, що підлягає відступленню на користь фактора, а також винагорода, яку повинен сплатити клієнт за надання фактором фінансової послуги. Щодо боржника, то предметом виконання ним зобов'язань є грошові кошти, які складають борг боржника перед клієнтом за базовим договором і які підлягають передачі фактору, за винятком конфіденційного факторингу, в рамках якого сплата грошових коштів за відступленим правом вимоги здійснюється на користь клієнта;

2) в силу відсутності в законодавстві спеціальних правил, присвячених способу виконання зобов'язань за

договором факторингу, а також з урахуванням положень п. 7–8 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», які передбачають, що розмір фінансового засобу, строки його внесення та умови взаєморозрахунків, а також строки, розмір, умови та порядок здійснення оплати за надану фінансову послугу визначаються договором, вбачається, що спосіб виконання сторонами зобов'язань за досліджуванним договором встановлюється на підставі домовленості, в рамках якої клієнт та фактор узгоджують порядок надання фактором фінансування, а також механізми відступлення клієнтом грошової вимоги, сплати винагороди та передавання документів, які підтверджують право грошової вимоги, що відступається. Стосовно способу виконання зобов'язання з боку боржника, то він, за загальним правилом, визначається з урахуванням положень ст. 529 ЦК України, згідно з якими кредитор має право не приймати виконання зобов'язання частинами, якщо інше не встановлено договором, актами законодавства або не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Із позицій досліджуваних правовідносин йдеться про те, що фактор як новий кредитор вправі вимагати від боржника сплати відступленої грошової вимоги у повному обсязі, якщо базовий договір не передбачав можливості часткових платежів;

3) строк виконання зобов'язань за договором факторингу також визначається за домовленістю між клієнтом та фактором, оскільки з урахуванням вимог ст. 9 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» строки надання фактором грошових коштів на користь клієнта, а також строки сплати клієнтом винагороди на користь фактора є істотними умовами, які обов'язково повинні бути визначені сторонами при укладенні договору. Стосовно строку виконання клієнтом зобов'язання щодо відступлення права грошової вимоги, відзначимо, що сторони також вправі, проте не зобов'язані, врегулювати це питання на основі домовленості, а у випадку відсутності у договорі факторингу вказівок щодо цього застосуванню підлягає загальна норма ч. 2 ст. 530 ЦК України, за якою фактор має право вимагати від клієнта відступлення права вимоги у будь-який час; відповідно клієнт повинен відступити право вимоги у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги. Аналогічно вирішується питання стосовно строку виконання грошової вимоги боржником, проте за умови, що: 1) відповідний строк не був визначений базовим договором, право грошової вимоги за яким відступається. У протилежному випадку строк виплати коштів на користь фактора з боку боржника є рівнозначним строку, встановленому умовами базового договору; 2) відступлення права вимоги було належно зареєстроване фактором у Реєстрі і боржник був належно повідомлений фактором про відступлення права вимоги; 3) фактор вчасно та належно задовольнив запит боржника щодо надання останньому документів, що підтверджують відступлення;

4) за загальним правилом, згідно з ч. 1 ст. 532 ЦК України місце виконання зобов'язань за договором факторингу визначається умовами договору. Разом із тим, з огляду на грошовий характер основних зобов'язань сторін та боржника, серед яких надання фактором грошових коштів клієнту, сплата клієнтом винагороди на користь фактора та виконання боржником відступленої грошової вимоги, виконання таких зобов'язань, виходячи з п. 4 ч. 1 ст. 532 ЦК України, здійснюється за місцезнаходженням кредитора (при готівкових розрахунках) або місцезнаходженням банківської установи (при безготівкових розрахунках). При цьому, з урахуванням, як правило, безготівкового характеру розрахунків за договором факторингу доцільно вказати, що визначення місця виконання цих зобов'язань є доволі умовним, оскільки згідно з усталеними у вітчизняній судовій практиці підходами «сплата безготівкових коштів здійснюється шляхом надання боржником доручення обслуговую-

чому боржника банку і зарахування коштів на рахунок кредитора в банку, який його обслуговує. Отже, поняття місця виконання грошового зобов'язання шляхом безготівкових розрахунків позбавлене сенсу» [11].

Підсумовуючи вищезазначене, є достатні підстави для висновку про те, що модус виконання договору факторингу є упорядкованою договором та законом системою взаємопов'язаних елементів, які визначають порядок, спо-

сіб, суб'єктний склад, місце та строки виконання договірних зобов'язань учасниками факторингового правовідношення. При цьому тісний функціональний взаємозв'язок цих елементів забезпечує узгодженість дій фактора, клієнта та боржника, а також створює необхідні передумови для належного виконання зобов'язань, яке, своєю чергою, слід сприймати як найбільш поширену та бажану з точки зору досягнення мети договору підставу його припинення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукасевич-Крутник І. С. Договірні зобов'язання з надання транспортних послуг у цивільному праві України: дис. ... докт юр. наук : 12.00.03. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 292, 297, 302.
2. Федорченко Н. Особливості виконання зобов'язань із надання послуг. *European political and law discourse*. 2015. Volume 2. Issue 2. Р. 270.
3. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 208–209.
4. Лукасевич-Крутник І. С. Елементи виконання зобов'язань з надання транспортних послуг. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Вип. 19 / редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2019. С. 133.
5. Гуцуляк В. К. Виконання договору підряду на проведення пошукових робіт як важлива стадія дотримання договірної дисципліни в громадянському суспільстві. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 33.
6. Утехін І. Складові виконання договору купівлі-продажу. URL: <http://www.pravnik.info/urukrain/1217-skladovi-vikonanniyadogovoru-kupivli-prodazhu.html> (дата звернення: 16.12.2025).
7. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справі № 756/1381/17-ц від 25.03.2020. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88460776> (дата звернення: 16.12.2025).
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
9. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 01.10.2021 року у справі № 523/18422/14-ц. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=100179064&red=100003934bbcd716da89f9b34760faddfed31&d=5> (дата звернення: 16.12.2025).
10. Грішина Н. Виконання грошового обов'язку боржника іншою особою. *Юридична газета*. № 47. 2015. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/vikonannya-groshovogo-obovyazku-borzhnika-inshoyu-osoboyu.html> (дата звернення: 16.12.2025).
11. Ухвала Господарського суду м. Києва від 13.10.2025 року у справі № 910/12615/25. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/130921348/> (дата звернення: 16.12.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025